

РЕЦЕНЗІЯ
рецензента Яремко Г.З.
на дисертацію
Сергія МАРТЬЯНОВА
«Кримінальна відповідальність за найманство»,
поданої на здобуття ступеня доктора філософії
у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження. Кримінально-правовий припис про найманство (ст. 447 КК України) ще донедавна видавався зумовленим необхідністю виконання міжнародно-правових зобов'язань України перед світовою спільнотою, справедливою даниною цивілізованому світу. Втім, вторгнення Російської Федерації на територію України в 2014 році та повномасштабна агресивна війна, розв'язана державою-агресором проти України у 2022 році, супроводжуються незлічимими фактами залучення державою-агресором так званих приватних військових компаній, які «славляться» не лише вишкілом та підготовкою, але й кримінальними протиправними безчинствами. Адже, будучи «самостійними» та поза державним військом, нехтують законами та звичаям війни, врешті, загальновизнаними правами людини.

Однією із ознак держави як такої є наявність власного війська, яке покликане убезпечити національний суверенітет, територіальну цілісність держави та порядок державного управління від небезпек зовнішнього та внутрішнього характеру. Ради справедливості варто відмітити, що є держави, які не мають постійнодіючої армії (Андорра, Ватикан, Ліхтенштейн тощо). Однак, не йдеться про цілковиту беззахисність таких держав, їх оборона є відповідальністю іншої держави або альтернативної армії. В сучасних же умовах цивілізовані держави, навпаки, об'єднуються, створюють альянси, аби протистояти агресії з боку тих держав, очільники яких зневажають національний суверенітет інших держав, нехтують усталеними міжнародно-правовими принципами. Власне об'єднання з метою протистояння зовнішнім небезпекам формує так звану колективну безпеку у світі.

Попри вікову практику міждержавного об'єднання військових сил, на міжнародному рівні заборонено найманство. Видається, що фактично наймана сила здатна стати латентною військовою потугою в руках держави-агресора, з допомогою якої вона може впливати на суверенітет, незалежність, територіальну цілісність інших держав, врешті, міжнародний правопорядок. Мислиться, що небезпека найманства й у тому, що правомірну участь у захисті державних інтересів можуть брати лише особи, які мають юридичну «прив'язку» до держави. Не можна, спрощено кажучи, купляти людський ресурс, щоб впливати на внутрішньополітичну чи зовнішньополітичну ситуацію. Це несе загрозу міжнародному правопорядку, коли окремі держави, маючи ресурси, можуть фактично «купляти чужих людей» і їх потугою впливати на геополітичні процеси. Це така собі завуальована форма торгівлі, експлуатації людей. Влучно професор Національного оборонного університету Шон Макфейт вживає термінологічний зворот «приватизація війни». Такий відображає сутність

суспільної небезпеки війни, коли найманці виконують «приватне» замовлення державних посадових осіб, не маючи при цьому національних ідеологічних мотивів, оскільки просто «продають» власні військові навички та вміння.

Окрім того, найманці не є у складі збройних сил держави-учасниці військового конфлікту, а тому держава може юридично заперечувати причетність до порушень законів та звичаїв війни, якими, зазвичай, нехтують найманці, «результативно» виконуючи поставлені перед ними цілі.

Міжнародна спільнота, усвідомлюючи суспільно небезпечний потенціал найманства, на офіційному рівні декларує боротьбу з таким явищем. Так, Міжнародна конвенція про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 4 грудня 1989 року (ратифікована Україною 14 липня 1993 року), вказує, що прийняття такого міжнародного акта зумовлене, зокрема, тим, що найманці вербуються, використовуються, фінансуються і навчаються для здійснення діяльності на порушення таких принципів міжнародного права, як суверенна рівність, політична незалежність, територіальна цілісність держав і самовизначення народів (абзац третій преамбули), підривають конституційний порядок держав (абзац шостий преамбули). Відповіддю на приєднання і ратифікацію Україною Міжнародної конвенції про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців стала заборона найманства у КК України.

В цілому ж час війни, розв'язаної проти України державою-агресором, вимагає переоцінки готовності українського кримінального закону до викликів воєнного часу з метою убезпечення як власних національних інтересів, так і усього міжнародного правопорядку. А тому розвідка Мартянова С.С. на тему «Кримінальна відповідальність за найманство» соціально та доктринально затребувана вимогами нашого часу.

Обґрунтованість, достовірність та новизна представлених результатів дослідження. Новизна наукових положень визначається тим, дисертація є комплексною системною розвідкою кримінально-правової охорони міжнародного правопорядку від найманства як протиправного діяння, що порушує міжнародно-правові принципи суверенної рівності, політичної незалежності, територіальної цілісності держав; право на самовизначення народів. Virізняє таку роботу аналіз правозастосовної практики, сформованої в умовах агресивної війни Російської Федерації проти України.

Особлива наукова цінність роботи у тому, що автор виокремлює істотні ознаки, які дають змогу відмежувати іноземних добровольців, партизанів від найманців. Такі доктринальні алгоритми, без сумніву, дозволяють окреслити правові межі законної участі у збройних конфліктах, війнах. Як висновок констатується, зокрема, відсутність у найманця права на участь у бойових діях, і як результат, висновок про те, що за порушення законів та звичаїв війни найманець може підлягати кримінальній відповідальності за вчинення так званих загальнокримінальних злочинів.

Virізняє роботу огляд становлення відповідальності за найманство, ретельний системний аналіз ознак складу кримінального правопорушення, в результаті якого автор формує правила, які б слугували у процесі

правозастосування, а також пропозиції, спрямовані на удосконалення формулювання кримінально-правового припису про найманство.

Не оминає увагою дисертант і питання караності аналізованого складу кримінального правопорушення. Такий підхід заслуговує на схвалення. Бо, вочевидь, про ефективність кримінально-правової охорони можна говорити лише при домірності покарання.

Обґрунтованість та достовірність отриманих результатів обумовлена також вдалою структурою роботи, відповідністю мети дослідження поставленим завданням, ретельним аналізом чисельних наукових джерел та судових вироків, а також авторський критичний підхід при оцінці нормативних приписів та теоретичних підходів, що дозволяє автору сміливо та по-новому пропонувати вирішення поставлених завдань.

Оцінка змісту дисертації, рівня виконання поставлених завдань та оволодіння методологією наукової діяльності. Дисертація виконана на належному науковому рівні. План роботи складено структурно вдало, що дозволяє повно та всебічно охопити об'єкт дослідження.

У розділі 1 проаналізовано історію становлення та стан теоретичного дослідження кримінальної відповідальності за найманство, а також міжнародно-правові стандарти та зарубіжний досвід регламентації кримінальної відповідальності за найманство.

У розділі 2 здійснено юридичний аналіз складу найманства за усталеним у доктрині кліше дослідження об'єктивних та суб'єктивних ознак. При цьому дисертант здійснює аналіз законодавчих формулювань ознак складу кримінального правопорушення із об'єктивно критичним підходом, обґрунтовано та виважено дає їм оцінку.

Своєю чергою, розділ 3 присвячено правозастосовним питанням (відмежуванню від суміжних складів правопорушення, що є важливим етапом в процесі кримінально-правової оцінки, та призначенню покарання), а також питанню кримінально-правових наслідків найманства. При цьому автор не обмежується питаннями караності, а аналізує систему кримінально-правових заходів, визначених КК України.

В цілому, дисертаційна робота Сергія Мартянова є самостійним та оригінальним дослідженням, в результаті проведення якого сформульовано низку науково виважених пропозицій щодо вдосконалення КК України, а також сформульовано правила, які можуть слугувати точності та правильності в процесі правозастосування.

Методологічний інструментарій роботи обраний продумано та послідовно. Дисертантом застосовано сукупність загальнонаукових та спеціальних методів, зокрема, індукції та дедукції; аналізу та синтезу; узагальнення; юридичної герменевтики; історико-правовий; соціологічний; догматичний.

Наукове та практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що вони можуть бути використані у законотворчому процесі для подальшого удосконалення кримінального законодавства України; у процесі правозастосовної діяльності під час кримінально-правової кваліфікації відповідних кримінальних правопорушень та індивідуалізації покарання за їх

вчинення; у науково-дослідній сфері для подальших наукових досліджень у цьому напрямі; в освітньому процесі під час викладання кримінально-правових дисциплін.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих наукових працях. Наукові положення, що містяться у дисертації, відображені у публікаціях та апробовані здобувачем. Кількість та науковий рівень підготовлених наукових праць відповідає вимогам, встановленим для оприлюднення результатів дисертацій. А саме за темою дисертації вийшло 9 наукових публікацій, із них 4 статті, включені до переліку наукових фахових видань України з присвоєнням категорії «Б», 5 публікацій апробаційного характеру.

Дані про відсутність текстових запозичень та порушення академічної доброчесності. Під час ретельного вивчення змісту дисертації фактів порушення академічної доброчесності не виявлено.

Дискусійні положення та зауваження. Аргументовані та послідовні висновки у роботі цілісно визначають дослідження як наукове. Однак, поряд з цим у роботі є позиції, які викликають дискусії, що, звичайно, очікувано, неминуче та навіть корисно для наукових розвідок, оскільки є джерелом для активізації доктринальних пошуків. Зокрема:

1. У роботі висловлена в цілому обґрунтована думка, що відсутність у найманця права на участь у бойових діях означає водночас відсутність обов'язку дотримання законів та звичаїв війни. А тому у разі порушення законів та звичаїв війни найманець може підлягати кримінальній відповідальності за вчинення так званих загальнокримінальних злочинів (умисне вбивство, катування, насильницьке зникнення тощо). Однак, з іншого боку, такий підхід ставить найманця у більш привілейовані умови. Адже за більшість так званих загальнокримінальних правопорушень, на відміну від порушення законів та звичаїв війни (ст. 438 КК України), застосовуються строки давності притягнення до кримінальної відповідальності. Які шляхи вирішення такого законодавчо незбалансованого підходу можна була б запропонувати?

2. Зміст поняття найманця у примітці до ст. 447 КК України не відповідає змісту поняття у Міжнародній конвенції про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців від 4 грудня 1989 року (п. «b» ч. 1 ст. 1) в частині відсутності у національному законі вказівки на матеріальну винагороду найманцю, яка істотно перевищує винагороду, яка обіцяна чи виплачується комбатантам такого ж рангу і функції, які входять до особового складу збройних сил даної сторони. Цікаво було б почути авторське бачення дисертанта щодо вирішення такої колізії.

Висловлені міркування не зменшують науковий вклад дисертанта та слугують лише активізації такого пошуку.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам. Підсумовуючи сказане, можна зробити висновок, що дисертаційна робота Сергія Мартянова «Кримінальна відповідальність за найманство» є самостійним, оригінальним, актуальним науковим дослідженням, в якому отримано нові науково обґрунтовані результати, що мають важливе теоретичне та практичне

значення та вирішують важливу наукову проблему – формування міцного наукового підґрунтя для кримінально-правової протидії найманству.

За актуальністю, новизною, достовірністю та обґрунтованістю, науково-теоретичною та практичною значущістю результатів, кількістю та обсягом публікацій, оформленням дисертація відповідає вимогам, передбаченим наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 (зі змінами, внесеними наказом Міністерства освіти і науки від 31.05.2019 р. № 759) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. №44.

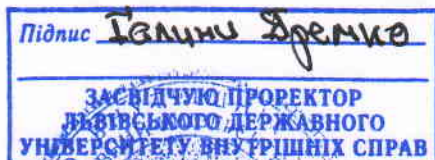
Відповідно автор дисертації, Сергій Мартьянов, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри
кримінально-правових дисциплін
Львівського державного
університету внутрішніх справ

Галина ЯРЕМКО

Гарен Турковський